

УДК 336.22

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-104-108

Ковальська Любов Леонідівна,

д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Луцький національний технічний університет

ФІСКАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Актуальність теми дослідження обумовлена посиленням територіальної нерівномірності соціально-економічного розвитку регіону, що зумовлено недосконалістю системи його фінансового забезпечення. Метою статті є розробка системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем. У роботі визначено структурні елементи системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем, якими є суб'єкти (органи державної та регіональної влади), об'єкти (фінансові ресурси) та інструменти (податки, видатки та міжбюджетні трансферти). Обґрунтовано необхідність забезпечення збалансованого інституціонального забезпечення розвитку регіональних економічних систем з точки зору урегулювання відносин між фінансовими та регулюючими інструментами, державними та місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами тощо. Визначено недоліки існуючої системи формування і розподілу доходної бази регіональних бюджетів. Обґрунтовано напрями та завдання удосконалення системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Ключові слова: регіон, регіональна економічна система, фінанське забезпечення, податки, видатки, міжбюджетні трансферти, регіональна асиметрія, територіальна громада.

ВСТУП

Постановка проблеми. Посилення дезінтеграційних процесів практично в усіх сферах життєдіяльності економіки країни та її регіонів породжує значні регіональні асиметрії у рівнях розвитку, що призводить до погіршення якості життя населення територій, зниження конкурентоспроможності регіональних економічних систем, виникненню загроз забезпечення їх економічної безпеки. Вагомим інструментом вирішення даних проблем є міжбюджетні трансферти, розподіл яких стимулюватиме зростання ефективності функціонування регіональних економічних систем. З іншої сторони, це потребує відповідного фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем знайшла своє відображення у роботах І. Жмурко, Х. Кулинич, В. Литвина, Д. Носікова, В. Онищенко, Т. Паєнко, О. Прокопенко, В.Стоєва, Л. Федоришиної та інших. Проте, і надалі залишаються актуальними та дискусійними питання фінансового забезпечення регіонального розвитку, що потребує подальших поглиблених досліджень.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем покликана забезпечити акумулювання фінансових ресурсів для реалізації існуючих можливостей об'єднаних територіальних громад щодо покращення якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності

території тощо. Залежно від специфіки функціонування регіональних економічних систем, фінансової спроможності територіальних громад, спеціалізації економіки територій моделюється диференційований підхід до вибору системи фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем. Для прикладу, одні регіональні системи, які містять фінансово спроможні територіальні громади використовуються власні фінансові ресурси, інші ж навпаки – виживають за рахунок міжбюджетних трансфертів. Тому, фінансова децентралізація, яка нині відбувається в країні є досить актуальною та своєчасною, яка сприятиме активізації розвитку як регіональних економічних систем в цілому, так і територіальних громад зокрема.

Як влучно зазначено у [1], фінанське забезпечення представляє собою сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання. У праці О. А. Прокопенко [2], фінанське забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів визначається як економічні відносини, спрямовані на мобілізацію фінансових ресурсів через механізм стягнення податків та ефективний їх розподіл і використання у регіонах з метою максимізації ефективності їхнього розвитку. Фінанське забезпечення включає у себе перерозподіл мобілізованих фінансових ресурсів на різні напрями соціально-економічного розвитку: пряме бюджетне фінансування державних програм; фінансове вирівнювання регіонів; застосування особливих режимів оподаткування.

Основними структурними елементами фінансового забезпечення розвитку регіональних економічних систем є суб'єкти, об'єкти та інструменти (рис. 1).

Основними суб'єктами фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем є держава, органи регіонального та місцевого управління, які в межах своїх повноважень формують, визначають та реалізують фіскальну політику країни. Інструментами фіскального забезпечення регіонального розвитку виступають податки, видатки та міжбюджетні трансферти.

Слід зауважити, що ефективна система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних системи вимагає збалансованого інституціонального забезпечення з точки зору урегулювання відносин між фіскальними та регулюючими інструментами, державними та місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами тощо. Тому, в даному напрямі важливим буде державна підтримка різних інститутів та інституцій: інституту

регіону (органів регіональної влади), інститутів ринку (економічних відносин), інститутів громадянського суспільства, інститутів власності, інститутів територіальних громад, а також правил та норм поведінки інститутів з позиції фіскального забезпечення та регулювання. Нині можна відмітити тенденцію до невизначеності функціонування інститутів та інституцій фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем на різних рівнях: держава – регіон – громада. Це, в свою чергу, породжує невизначеність процесів фінансової децентралізації у перспективі, ризиків її успішного втілення у реальну практику, подальшого загострення протиріч між центром та регіонами, зниження ефективності фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Рис. 1. Структурні елементи фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем

Сьогодні фіскальне забезпечення розвитку регіональних економічних систем в Україні трансформується шляхом переходу у якісно та кількісно новий стан, що зумовлений процесами фінансової децентралізації. Відповідно, така трансформація зумовлює появу певних труднощів у реалізації заходів щодо фіскального забезпечення регіонального розвитку. Такі труднощі, насамперед, пов'язані з необхідністю гармонізації вітчизняного податкового законодавства із законодавством ЄС, виконання вимог МВФ, відновлення підприємницької та інвестиційної активності, недопущення погіршення рівня життя населення тощо [3].

Кожна країна обирає власну модель фіскального забезпечення з точки зору акумулювання фінансових ресурсів. Україна ж обрала модель міжбюджетного вирівнювання, яке дозволяє мінімізувати територіальні диспропорції у рівнях соціально-економічного розвитку. Таким чином, регіони-аутсайтери забезпечують свій розвиток за рахунок регіонів-лідерів

у такому розвитку. Тому держава за допомогою різного інструментарію повинна регулювати конкурентні відносини між регіонами держави за залучення фінансових ресурсів [4]. Як зазначено у праці [5, с. 237], різкі зміни в державному устрої, посилення деформації міжрегіональних пропорцій, загально український спад виробництва, рівня життя, криза в усіх сферах економічної діяльності призвели більшість регіонів до нестачі власних фінансових ресурсів.

Система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем передбачає залучення бюджетних та податкових джерел, кожен із яких має власний регулюючий фіскальний інструментарій. Надходження до бюджету безпосередньо залежить від спеціалізації економіки регіону, виробничого потенціалу території. Існуюча система сконсолідованих доходів більшості регіонів України характеризується значною їх залежністю від трансфертів центрального уряду і браком власних

джерел доходів.

Серед основних недоліків щодо існуючої системи формування і розподілу доходної бази регіональних бюджетів можна виділити [6]:

- тенденцію переважаючої частки трансфертів з державного бюджету у доходах регіональних бюджетів;

- практично щорічні зміни видів податків, які зараховуються до бюджетів та нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до бюджетів регіонів;

- невчасність отримання сум трансфертів, належних регіону, їх недоотримання або отримання не у грошовому виразі;

- відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, які збираються, і регіональними доходами, що позбавляє регіональні органи управління стимулів до збільшення державних доходів тощо.

Підвищення фінансової спроможності регіону, можливе за рахунок оптимізації податкового навантаження на регіональних суб'єктів господарської діяльності, де державні та регіональні органи влади повинні їх стимулювати до формування власної фінансової спроможності, а не навпаки – до споживання власних фінансових ресурсів.

Регіональні економічні системи та територіальні громади зокрема потребують значних фінансових ресурсів, які спрямовуватимуться у різні сектори економіки та соціальної сфери, екологізації виробництва тощо. Формування місцевого бюджету, в основному, відбувається за рахунок регулюючих податків, розміри відрахувань яких щорічно встановлюються законодавством. Отже, у регіонів немає можливості розробляти самостійну політику розвитку на тривалий період часу з достатньою часткою вірогідності [7].

Ефективна система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем повинна бути спрямована на встановлення оптимальних ставок оподаткування, які б сприяли розвитку ефективного підприємницького середовища, формували інноваційний потенціал регіональних суб'єктів господарювання, та забезпечувала б при цьому відповідний прибутковий ефект. Як зазначає Д. Носіков, на сьогодні, в умовах розгортання конституційної реформи, спрямованої на децентралізацію влади в країні, фіскальна політика має еволюціонувати в напрямі фіскальної децентралізації, отримання місцевими органами влади певної фінансової автономії [3].

Тому, важливим напрямом удосконалення фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем має стати оптимізація податкового навантаження на регіональних суб'єктів

господарювання шляхом залучення коштів «тіньової економіки», підвищення рівня податкової культури населення. Водночас, удосконалення системи фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем передбачає диференціацію ставок оподаткування залежно від темпів росту валового регіонального продукту, показників податковіддачі, результативності діяльності суб'єктів господарської діяльності відповідних територій, ефективності діяльності об'єднаних територіальних громад. Так, у науковій праці В. Онищенко та В. Стоєва підтверджено гіпотезу стосовно залежності валового регіонального продукту від розміру податкового навантаження, математична інтерпретація якої показала, що при зменшенні рівня податкових ставок зростає рівень валового регіонального продукту [8].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, система фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем потребує удосконалення як в напрямі трансформації інституціональної складової (інститути та інституції), так і стосовно розмірів та ставок оподаткування (зменшення податкового навантаження). Основними завданнями фіскального забезпечення розвитку регіональних економічних систем повинні бути:

- забезпечення умов для економічного зростання територій;

- задоволення потреб регіональних економічних систем у фінансових ресурсах, достатніх для виконання відповідними органами влади і управління покладених на них функцій і завдань;

- зменшення регіональних асиметрій у рівнях розвитку;

- забезпечення та становлення фінансових і економічних гарантій місцевого самоврядування [7];

- забезпечення збільшення надходжень до місцевих бюджетів;

- збільшення рівня фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад;

- удосконалення структури економіки регіону;

- розробка механізмів зацікавленості областей, які належать до дотаційних, спрямованих на збільшення податкових надходжень від загальнодержавних податків і зборів [9].

Реалізація даних завдань сприятиме зростанню фінансової спроможності територіальних громад, що позитивно впливатиме на ефективність функціонування регіональних економічних систем в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паєнко, Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків / Т. В. Паєнко // Ефективна економіка. – № 8. – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=659>.
2. Прокопенко, О. А. Фіскальне забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів / О. А. Прокопенко // Економіка та держава. – № 9/2009. – С. 27-30.
3. Носіков, Д. М. Фіскальна політика держави: теоретико-правовий аспект / Д. М. Носіков // Державне

будівництво та місцеве самоврядування. – Випуск 31'2016. – С. 178-192.

4. Ковальська, Л. Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика / Герасимчук З. В., Ковальська Л. Л. – Луцьк: ЛНТУ, 2008. – 280 с.

5. Кулинич, Х. В. Тенденції та проблеми реалізації податкової політики регіону в умовах інтеграційних процесів / Х. В. Кулинич // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 7. – С. 237-247.

6. Герасимчук, З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: [Монографія] / Герасимчук З. В., Галушак В. Л. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 248 с.

7. Литвин, В. В. Теоретичні підходи до дослідження ефективності реалізації регіональної податкової політики в Україні / В. В. Литвин // Інвестиції: практика та досвід. – № 10/2016. – С. 79-81.

8. Онищенко, В. Стоєв // Ефективна економіка. – № 9. – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=678>.

9. Федоришина, Л. І., Жмурко, І. В. Соціальна і фінансова політика держави: вплив на регіональному рівні / Л. Федоришина, І. Жмурко // Гроші, фінанси і кредит. - Випуск 12. - 2016. - С.468-473.

REFERENCES

1. Paientko, T. V. (2011). Instrumenty fiskalnogo rehulivannia finansovykh potokiv [Tools for fiscal regulation of financial flows]. *Efektivna ekonomika*, 8. Retrived from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659> [in Ukrainian].

2. Prokopenko, O. A. (2009). Fiskalne zabezpehennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Fiscal support for social and economic development of regions]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 27-30 [in Ukrainian].

3. Nosikov, D. M. (2016). Fiskalna polityka derzhavy: teoretyko-pravovy aspekt [Fiscal policy of the state: theoretical and legal aspect]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*, 31, 178-192 [in Ukrainian].

4. Kovalska, L. L. (2008). Konkurentnospromozhnist rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Regional competitiveness: theory, methodology, and practice] *Monohrafiia*, Lutsk: LNTU [in Ukrainian].

5. Kulynych, Kh.V. (2014). Tendentsii ta problem realizatsii podatkovoi polityky rehionu v umovakh intehratsiinykh protsesiv [Trends and problems in implementing the region's tax policy in the context of integration processes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva. Ser.: Ekonomichni nauky*, 7, 237-247 [in Ukrainian].

6. Herasymchuk, Z. V. (2006). Polityka rozvytku problemnykh rehioniv: metodolohichni zasady formuvannia ta realizatsii [Development policy of problem regions: methodological bases of formation and implementation]. Lutsk: Nadstyria [in Ukrainian].

7. Lytvyn, V. V. (2016). Teoretychni pidhody do doslidzhannia efektyvnosti realizatsii rehionalnoi podatkovoi polityky v Ukraini [Theoretical approaches to the study of the effectiveness of regional tax policy implementation in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 10, 79-81 [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, V. (2011). Napriamy reformuvannia fiskalnoi polityky na rehionalnomu rivni v Ukraini [Directions for reforming fiscal policy at the regional level in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 9. Retrived from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=678> [in Ukrainian].

9. Fedoryshyna, L. I., Zhmurko I. V. (2016). Sotsialna I fiskalna polityka derzhavy: vplyv na rehionalnomu rivni [Social and fiscal policy of the state: influence at the regional level]. *Hroshi, finansy i kredyt*, 12, 468-473 [in Ukrainian].

Ковальская Любовь Леонидовна. ФИСКАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Актуальность темы исследования обусловлена усилением территориальной неравномерности социально-экономического развития региона, что обусловлено несовершенством системы его фискального обеспечения. Целью статьи является разработка системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем. В работе определены структурные элементы системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем, которыми являются субъекты (органы государственной и региональной власти), объекты (финансовые ресурсы) и инструменты (налоги, расходы и межбюджетные трансферты). Обоснована необходимость обеспечения сбалансированного институционального обеспечения развития региональных экономических систем с точки зрения урегулирования отношений между фискальными и регулируемыми инструментами, государственными и местными органами власти, органами местного самоуправления и территориальными общинами и тому подобное. Определены недостатки существующей системы формирования и распределения доходной базы региональных бюджетов. Обоснованы направления и задачи совершенствования системы фискального обеспечения развития региональных экономических систем.

Ключевые слова: регион, региональная экономическая система, фискальное обеспечение, налоги, расходы, межбюджетные трансферты, региональные асимметрии, территориальная община.

Kovalska Liubov L. FISCAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

The relevance of the research topic is due to the increasing territorial inequality of the social and economic

development of the region, which is due to the imperfection of its financial support system. The aim of the article is to develop a system of fiscal support for the development of regional economic systems. The paper defines the structural elements of the system of fiscal support for the development of regional economic systems, which are subjects (state and regional authorities), objects (financial resources) and instruments (taxes, expenses and inter-budget transfers). The necessity of ensuring a balanced institutional support for the development of regional economic systems in terms of regulating relations between fiscal and regulatory instruments, state and local authorities, local self-government bodies and territorial communities, and so on has been justified. Disadvantages of the existing system of forming and distributing the revenue base of regional budgets have been identified. The directions and tasks of improving the system of fiscal support for the development of regional economic systems have been justified.

Keywords: region, regional economic system, fiscal support, taxes, expenditures, inter-budget transfers, regional asymmetries, territorial community.

Одержано 18.10.2019 р.

УДК 332:339.13(045)

DOI:10.31339/2313-8114-2019-2(12)-108-112

Паулик Алла Ярославівна,

аспірант,

Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІНІЦІЇ «КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ»

Для сучасних умов господарювання характерним є загострення конкурентної боротьби на різних рівнях, відповідно, кожен регіон вступає в конкурентні відносини та визначає в кінцевому результаті конкурентоспроможність економіки країни. Сучасний регіон вважається самостійним учасником економічних відносин. Він розглядається як складна соціально-економічна система, що володіє особливим набором характеристик. Основною умовою ведення конкурентної боротьби є наявність та ефективне використання певного набору цінностей та властивостей, які притаманні конкретно взятій території. Сукупність таких цінностей формує конкурентні переваги економіки регіону. Метою статті є аналіз теоретичного підґрунтя, сформовано всесвітньовідомими вченими, щодо трактування категорії «конкурентні переваги економіки регіону». Розглянуто внесок вітчизняних вчених в дослідження даної категорії. В процесі аналізу було виявлено, що більшість досліджень спрямовані на вивчення конкурентоспроможності регіону та його конкурентних переваг. Менше уваги приділяється конкурентоспроможності економіки регіону та конкурентним перевагам економіки регіону. Відкритим залишається питання визначення поняття «конкурентні переваги економіки регіону», що і зумовило актуальність даного дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використано загальнонаукові методи (наукового аналізу, системний метод пізнання, абстракції). В ході дослідження проаналізовано підходи до тлумачення поняття «регіон», сформовано власне трактування категорії «економіка регіону», оскільки воно є базовим для подальших досліджень. Виявлено, що найбільш поширеним є ресурсний або факторний підхід до розуміння сутності конкурентних переваг економіки регіону. Результатом проведеного дослідження є сформоване та обґрунтоване власне бачення щодо трактування категорії «конкурентні переваги економіки регіону», виявлено відмінності з категорією «конкурентні переваги регіону», а також наслідковий зв'язок між ними. Конкурентоспроможність регіону є ширшим поняттям та включає в себе крім економічної ще й соціальну, екологічну та політичну складові. Справедливим є твердження, що конкурентоспроможність економіки регіону виступає важливою складовою конкурентоспроможності регіону та визначає розвиток інших її складових. Конкурентні переваги економіки регіону виступають основою конкурентоспроможності економіки регіону. Тільки у випадку їх ефективного використання можна забезпечити бажаний рівень конкурентоспроможності економіки регіону та, як наслідок, конкурентоспроможності регіону та країни загалом.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна перевага, регіон, економіка, економіка регіону, цінність, конкурентні відносини, конкурентні переваги економіки регіону.

ВСТУП

Постановка проблеми Сучасний регіон необхідно розглядати з двох точок зору: як самостійну

соціально-економічну систему та як частину соціально-економічної системи країни. Важливою характеристикою розвитку будь-якого регіону є рівень його конкурентоспроможності.